

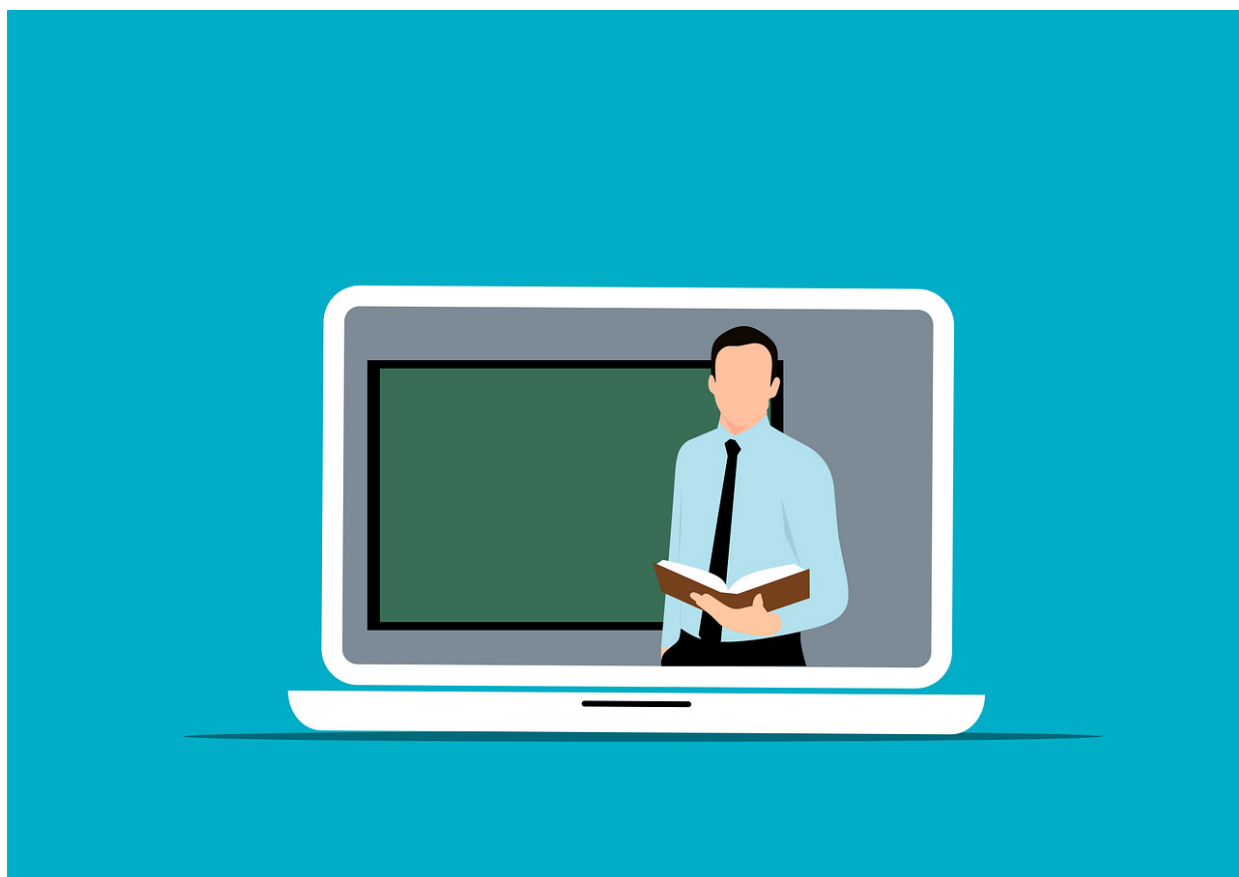
nr 64 skrypty belfra

Dolnośląski Ośrodek
Doskonalenia
Nauczycieli
we Wrocławiu
Filie w Jeleniej
Górze, Legnicy,
Wałbrzychu

dr Olga Jabłonko

ABC etyki zawodowej nauczyciela

Drodzy nauczyciele i wychowawcy – młodzi was potrzebują,
Oni poszukują wzorców, które byłyby dla nich punktem odniesienia,
domagają się od Was przykładu życia.
Jan Paweł II, Łowicz, 14 czerwca 1999 r.

We współczesnych placówkach edukacyjno - wychowawczych coraz częściej obserwuje się aspołeczne i opresyjne zachowania uczniów wobec nauczycieli: agresję werbalną i fizyczną, obrażanie innych, głośne zachowania, lekceważenie, niechęć do szkoły, przekleństwa, narkomanię, prostytutkę czy alkoholizm. Teoretycy pedagogiki, psychologii oraz socjologii zgodni są co do tego, iż w dzisiejszej szkole, szkole XXI wieku, sytuacja wychowawcza jest zła, a czasami wręcz fatalna. Wobec powyższego nasuwa się oczywiste pytanie: dlaczego tak się dzieje? Jedni uważają, że zostało to spowodowane brakiem odpowiedniej oferty edukacyjnej dla uczniów, drudzy zaś mówią o niepokojących przemianach etosu zawodu nauczyciela, polegających na procesie pogarszania się jakości profesji, deprecjacji jego społecznej funkcji¹, lekceważeniu go czy braku autorytetów wśród młodych ludzi oraz o destrukcji, jaka pojawiła się w życiu placówek wychowawczych, wywołana ogólną patologią społeczności ludzi dorosłych².

Ze smutkiem należy stwierdzić, iż nie tylko współczesne placówki edukacyjno-wychowawcze, ale także i dom rodzinny mają coraz mniejszy udział w procesach wychowawczych, przegrywając tę „rywalizację” z mass - mediami i internetem³, stającymi się centralną i integralną częścią życia społeczno-rodzinnego, najpopularniejszym środkiem informacji, wiedzy, rozrywki, a nawet uczestnictwa w kulturze. Towarzyszy on rodzinie zarówno w dni powszednie, jak i świąteczne, wypełniając im w zupełności czas wolny⁴.

Powszechnie przyjęto pogląd, że to instytucje wychowawcze przeżywają kryzys oraz że nauczyciele i pedagodzy nie potrafią sprostać wyzwaniom, jakie stawia przed nimi permanentnie zmieniający się świat. Jednakże tak naprawdę powinno mówić się raczej o tym, iż to nie tylko szkoła, ani nauczyciele i pedagodzy *par excellence*, ale społeczeństwa ludzi dorosłych ponoszą bezpośrednią, moralną odpowiedzialność za wszelkie nieprawości i zło, jakie pojawiły się i pojawiają obecnie w placówkach⁵.

Z jednej strony należy podkreślić, iż większość pedagogów podejmuje znaczące działania na rzecz pomniejszania deprawacji, zła i destrukcji wśród swoich wychowanków. Spośród wielu metod, jakie zna historia pedagogiki i teoria wychowania, najskuteczniejszą bronią w procesach wychowawczych okazują się jednak wartości etyczne, leżące u podstaw ludzkiej egzystencji. W pierwszej kolejności należą do nich wartości duchowe związane z najwyższymi ideami ludzkiego humanizmu. Właśnie ta aksjologiczna opcja wydaje się rękoiem naprawy ogólnej sytuacji, jaką obserwuje się w dzisiejszych placówkach wychowawczo-edukacyjnych.

Dlatego też pedagog XXI wieku powinien odznaczać się **uksztaltowaną podstawą deontologiczno-etyczno-moralną**, będącą fundamentem jego działania,

1 M. Wajs-Kacprowska, *Samookreślenie zawodu nauczycieli a określenie zawodu nauczycielskiego przez ludzi innej profesji*, [w:] *Myśl pedeutologiczna i działanie nauczyciela*, t. 2, pod red. A. Kotusiewicz, Białystok 2000, s. 176.

2 J. Czerny, *Zarys pedagogiki aksjologicznej*, Katowice 1998, s. 93.

3 A. Pearson, *The teaching*, cyt. za J. Czerny, *Zarys pedagogiki aksjologicznej*, Katowice 1998 s. 94

4 Pod. za: A. Nowakowska, *Era kultur prefiguratywnych? Młodzież i dorośli a funkcjonowanie w Internecie*, [w:] *Media w edukacji – szanse i zagrożenia*, pod. T. Lewowickiego, Toruń 2008, s. 130.

5 Zob.: E. Negt, *Sozial aspekt inder Erziehung*, Görlitz 1990, pod za: J. Czerny, *Zarys pedagogiki aksjologicznej*, Katowice 1998., s. 96.

gdyż, jak pokazują liczne badania, młodzież permanentnie poszukuje i poszukiwać będzie autorytetów. Dzisiaj raczej przechodzi się już od autorytetów – przywódców do autorytetów-przykładów. Pierwszy wskazuje drogę, którą warto kroczyć, a drugi pokazuje, jak się poruszać w świecie pełnym wyborów oraz w jaki sposób rozwiązać jakiś problem⁶. Współcześni teoretycy pedagogiki zgodnie podkreślają, że etyka w procesie wychowania obowiązuje wszystkie strony procesu: rodziców, opiekunów, nadzór pedagogiczny, nauczycieli i uczniów⁷.

Zasady etyki w pracy nauczyciela

W ramach uniwersalnej etyki obowiązującej wszystkich ludzi, każda profesja posiada własną etykę, będącą uzupełnieniem i dopełnieniem ogólnoludzkiej etyki. Pod pojęciem etyki zawodu pojmuje się zespół norm określających, jak z moralnego punktu widzenia powinni zachowywać się przedstawiciele danego zawodu. Są to spisane normy odpowiadające na pytanie, jak ze względów moralnych przedstawiciele danego zawodu powinni, a jak nie powinni postępować⁸.

Nauczyciel to profesja wywierająca ogromny wpływ na jednostki i całe grupy społeczne. Ma być źródłem wiedzy, wartości etycznych, ma posiadać doświadczenie społeczne i życiowe, przydatne we wciąż zmieniającej się rzeczywistości. W tym celu przydatne stają się umiejętności w zakresie uczenia sztuki wartościowania, odnajdywania i tworzenia sensu w świecie licznych zagrożeń i niepewności, nastawionym na konsumpcję, technicyzację, brak tolerancji wobec drugiego człowieka.

Nauczyciel zatem powinien odznaczać się określonymi predyspozycjami osobowościowymi, takimi jak sumienność, rzetelność w pracy, cierpliwość, odpowiedzialność, wyrozumiałość, prawość, tolerancja i empatia. Jest on nie tylko mistrzem w swojej dziedzinie, posiadającym dogłębną wiedzę pedagogiczną i psychologiczną, ale przede wszystkim winien charakteryzować się wszechstronnie rozwiniętą osobowością i posiadać głęboko humanistyczny system wartości⁹. Można zatem przyjąć, że wartościami ustanawiającymi zawodową etykę nauczycielską jest nie tylko wychowanie człowieka mądrego, zaufanie ucznia do nauczyciela i lojalność wobec wychowanków¹⁰, ale także otwartość na drugiego człowieka, poszanowanie godności, altruizm, empatia, odwaga, szczerość, prawdomówność oraz traktowanie ucznia-wychowanka jako podmiotu, a nie przedmiotu.

Najistotniejsze zasady to:

1/ zasada humanizmu, w myśl której najwyższą wartością moralną jest człowiek (wychowanek)¹¹. Oznacza to tyle, co ukierunkowanie się na samego wychowanka, czyli traktowanie go jako podmiotu, rozwijanie jego osobowości, uwrażliwianie na określone wartości moralne: człowiek i jego godność, sprawiedliwość, tolerancja, dobro, piękno, pokój, miłość, życie, rodzina¹². Chodzi tu

6 Odczarować odczarowanie. Rozmowa z profesorem Zygmunt Baumanem, „Życie duchowe” 2000 nr 24 (10), s. 4-5. Zob. Z. Bauman, *Etyka ponowoczesna*, przekł. J. Bauman Warszawa 1996.

7 Zob.: K. Hupperts, *Die Krise gegenwärtiger Welt*, Hannover 1995, pod. Za J. Czerny, *Zarys pedagogiki aksjologicznej*, Katowice 1998., s. 72.

8 I. Lazari-Pawłowska, *Etyki zawodowe jako role społeczne*, [w:] I. Lazari-Pawłowska, *Etyka. Pisma wybrane*, wybór P. Smoczyński, Wrocław 1999, s. 84.

9 E. Frykowski, *Etyka a rozum pedagogiczny – problemy moralne profesji nauczycielskiej* [w:] *Krytyka rozumu pedagogicznego*, pod red. S. Sarnowski, Bydgoszcz 1993, s. 149-150.

10 T. Ptak, *Pomoc nauczyciela w wyborze wartości moralnych* [w:] *Etyczny wymiar edukacji nauczycielskiej*, pod red. A. Rumińskiego, Kraków 2004, s. 86.

11 M. Nijakowski, *Humanizm podstawą etyki zawodu nauczyciela* [w:] „Nauczyciel i wychowawca”, 1973 nr 3, s. 5.

12 Zob. J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Rzeszów 1996, s. 148.

o budowanie i umacnianie wzajemnych relacji interpersonalnych wychowawca - wychowanek, wychowawca – rodzice oraz realizowanie się w konkretnym zachowaniu i działaniu. Mówiąc słowami niemieckiego filozofa Martina Bubera (1878-1965), *postacią bycia ludzkiego jest relacja dialogowa konstytuująca osobowe „ja” prowadzące dialog z drugim „ty”*¹³. Autentyczny i oparty na empatii dialog to konieczny element procesu wspierania podopiecznego¹⁴.

2/ **tolerancja i szacunek** wobec wychowanków różnej płci, narodowości czy wyznania¹⁵. Wychowawca powinien postrzegać podopiecznego jako człowieka (wartość autoteliczna) i traktować go z estymą. Akceptować go takim jakim jest, a nie oceniać *a priori*.

3/ **wiarygodność i zaufanie** oznaczające, że wychowawca swoją pracę traktuje jako służbę wobec innych, czyli otwarcie się i widzenie siebie w świetle drugiego człowieka (tzw. Levinasowska epifania twarzy) tzn., aby był autentyczny w tym co robi, nie pozostawał obojętny wobec sytuacji niezgodnych z uznawanymi przez niego wartościami, potrafił przyznać się do błędu i własnych ograniczeń. Taki pedagog będzie przez wychowanków postrzegany jako osoba kompetentna i uczciwa. Wśród najważniejszych umiejętności i cech osobowościowych niezbędnych do stworzenia twórczej relacji wychowawczej są: prawidłowe interpretowanie faktów, aktywne słuchanie i rozumienie tego, co mówi podopieczny, okazywanie empatii oraz bycie osobą godną zaufania¹⁶.

4/ **odpowiedzialność za rozwój osobowościowo – emocjonalny ucznia, czyli odpowiedzialny pedagog** to pedagog świadomy skutków swoich czynów i działań. Innymi słowy: gdy uczeń czuje, że wychowawca angażuje się w jego sprawy i szczerze troszczy się o niego, zaczyna coraz bardziej dbać o siebie i sukcesywnie zmieniać swoje przekonania i myśli: „Mojemu wychowawcy na pewno zależy na mnie, lubi mnie i rozumie moją trudną sytuację. Nie akceptuje niektórych moich zachowań”¹⁷.

5/ **konsekwencja i cierpliwość** oznacza, że w sposób uprzejmy i z poszanowaniem godności wychowanka należy realizować to, co się zapowiedziało. Bez względu na to, czy jest to obietnica przyjemna dla ucznia, czy nie, powinna zostać spełniona. Uczniowie spostrzegając wychowawcę jako życzliwego im człowieka, szybciej mu zaufają, będą go podziwiali, słuchać i wykonywać to, o co ich poprosi.

6/ nauczyciel powinien być dla uczniów **przewodnikiem, tłumaczem, człowiekiem krytycznym, wrażliwym, taktownym i „współpracownikiem”**, pełnić rolę informatora, mentora, coacha oraz konsultanta. Wspierać uczniów emocjonalnie, wzmacniać poczucie ważności, akceptacji, bycia potrzebnym, inspirować do przezwycięzania problemów życiowych oraz dostarczać konkretnej pomocy¹⁸.

7/ ważne są **predyspozycje osobowościowe** takie, jak: sumienność, rzetelność w pracy, cierpliwość, odpowiedzialność, wyrozumiałość, prawość, toleran-

13 M. Buber, *Problem człowieka*, tłum. J. Doktor, Warszawa 1993, s. 93.

14 R. Opora, *Resocjalizacja: wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2013, s. 22.

15 J. Rusiecki, *Preferencje zasad moralno – etycznych i wzorów osobowych wśród nauczycieli*, „Wychowanie na co dzień” 1996 nr 1-2.

16 M. Nijakowski, *Humanizm podstawą etyki zawodu nauczyciela* [w:] „Nauczyciel i wychowawca”, 1973 nr 3, s. 5. Zob. J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Rzeszów 1996, s. 148. M. Buber, *Problem człowieka*, tłum. J. Doktor, Warszawa 1993, s. 93. R. Opora, *Resocjalizacja: wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2013, s. 22. J. Rusiecki, *Preferencje zasad moralno – etycznych i wzorów osobowych wśród nauczycieli*, „Wychowanie na co dzień” 1996 nr 1-2, s. 63.

17 R. Opora, *Resocjalizacja*, op. cit., s. 64.

18 St. Kawula *Wsparcie młodzieży* [w:] *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, pod red. D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999, s. 399.

cja, empatia, roztropność. Powinien być nie tylko mistrzem w swojej dziedzinie, posiadającym wiedzę pedagogiczną i psychologiczną, ale przede wszystkim charakteryzować się wszechstronnie rozwiniętą osobowością i posiadać głęboko humanistyczny system wartości¹⁹, czyli otwartość na drugiego człowieka, altruizm, szczerość, prawdomówność, uczuciowość,

8/ **kompetencje moralne, aksjologiczne** wymagające konieczności respektowania zasad moralnych, którymi kieruje się w swojej pracy. Obejmują one wiedzę, umiejętności, predyspozycje, talenty oraz powinności. Na nauczycielach spoczywa odpowiedzialność nie tylko za kształtowanie osobowości wychowanka, ale i za własne kompetencje moralne. Pedagog bowiem przekazuje uniwersalne wartości, stanowiące wspólne dobro ludzkości, takie jak: dobro, prawda i piękno, będące silnie zakorzenione w tradycji humanistycznej.

Pożądane normy w postępowaniu nauczyciela to:

- szanowanie godności uczniów,
- tolerancja dla błędów, poglądów i przekonań młodzieży,
- prawdomówność i dotrzymywanie słowa,
- wrażliwość i otwartość na drugiego człowieka,
- obiektywizm w ocenianiu pracy i zachowań uczniów,
- ukazywanie dzieciom i młodzieży wartości pracy i kultury,
- uczenie swoim postępowaniem zasad współżycia społecznego i miłości

Ojczyzny,

- samokształcenie
- aktywne słuchanie, uważność
- zamiłowanie do wykonywanej pracy,
- takt i poczucie odpowiedzialności za wykonywane obowiązki

Niewłaściwie postawy nauczycieli wobec uczniów to:

• ośmieszanie ucznia, podnoszenie głosu jest zachowaniem niewłaściwym, chociaż niestety dosyć powszechnym

- etykietowanie uczniów,
- faworyzowanie uczniów ,
- zdradzanie i komentowanie problemów, z jakich uczeń zwierza się nauczycielowi lub problemów, które nauczyciel poznał z innych źródeł, a które są prywatną kwestią w życiu ucznia,

• zaniechanie obowiązków względem uczniów, np. spóźnianie się na lekcje, nie przynoszenie na czas prac klasowych,

- niewywiązywanie się z obietnic,
- niedostateczna wiedza i zaniechanie jej pogłębiania,
- nie przyznawanie się do błędu, przypisywanie sobie nieomyślności,
- stosowanie przemocy fizycznej oraz słownej wobec uczniów.

Należy również nadmienić, iż na walory etyczne i umysłowe nauczycieli uwagę zwracali m.in. Erazm z Rotterdamu, Jan Ludwik Vives, Jan Amos Komeński, Andrzej Frycz Modrzewski, Grzegorz Piramowicz, Jan Bosko, Martin Buber czy Tadeusz Kotartbiński. Określali oni model idealnego nauczyciela, opiekuna spo-

¹⁹ E. Frykowski, *Etyka a rozum pedagogiczny – problemy moralne profesji nauczycielskiej* [w:] *Krytyka rozumu pedagogicznego*, pod red. Stefan Sarnowski, Bydgoszcz 1993, s. 149-150.

gliwego, odznaczającego się szlachetnością, roztropnością, a swój zawód traktującego jako powołanie, misję.

Myślę, iż na swojej aktualności nie straciły słowa Seneki „Najmniej działa się tym, co się mówi, więcej tym, co się robi, a najwięcej tym, kim się jest”. Oczywiście nikt nikogo nie uczyni moralnie dobrym, ale świadomość tego, że istnieją określone zasady i normy wykonywania danego zawodu, z pewnością pomoże w dokonaniu właściwych wyborów.

Bibliografia

1. Buber M., *Problem człowieka*, tłum. J. Doktór, Warszawa 1993.
2. Czerny J., *Zarys pedagogiki aksjologicznej*, Katowice 1998.
3. Kawula St., Kawula *Wsparcie młodzieży* [w:] *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, pod red. D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999
4. Fryckowski E., *Etyka a rozum pedagogiczny – problemy moralne profesji nauczycielskiej* [w:] *Krytyka rozumu pedagogicznego*, red. Stefan Sarnowski, Bydgoszcz 1993.
5. Homplewicz J., *Etyka pedagogiczna*, Rzeszów 1996.
6. Lazari-Pawłowska I. *Etyki zawodowe jako role społeczne*, [w:] I. Lazari-Pawłowska, *Etyka. Pisma wybrane*, wybór P. Smoczyński, Wrocław 1999
7. Nowakowska A., *Era kultur prefiguratywnych? Młodzież i dorośli a funkcjonowanie w Internecie*, [w:] *Media w edukacji – szanse i zagrożenia*, pod red. T. Lewowickiego, Toruń 2008.
8. Nijakowski M., *Humanizm podstawą etyki zawodu nauczyciela* [w:] „Nauczyciel i wychowawca”, nr 3/1973.
9. *Odczarować odczarowanie. Rozmowa z profesorem Zygmuntem Baumanem*, „Życie duchowe” nr 24 (10)/2000.
10. Opora R., *Resocjalizacja: wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2013.
11. Ptak T., *Pomoc nauczyciela w wyborze wartości moralnych* [w:] *Etyczny wymiar edukacji nauczycielskiej*, pod red. A. Rumińskiego, Kraków 2004.
12. Rusiecki J., *Preferencje zasad moralno – etycznych i wzorów osobowych wśród nauczycieli*, „Wychowanie na co dzień” nr 1-2/1996.
13. Wajs-Kacprowska M. *Samookreślenie zawodu nauczycieli a określenie zawodu nauczycielskiego przez ludzi innej profesji*, [w:] *Myśl pedeutologiczna i działanie nauczyciela*, t. 2, pod red. A. Kotusiewicz, Białystok 2000.

Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu

Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu jest jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Dolnośląskiego, akredytowaną przez Kuratorium Oświaty we Wrocławiu. Posiada siedzibę główną we Wrocławiu oraz Filie w trzech lokalizacjach: w Jeleniej Górze, Legnicy i Wałbrzychu obejmując zasięgiem całe województwo dolnośląskie.

Zajmuje się organizacją i prowadzeniem różnorodnych form doskonalenia kadry kierowniczej szkół i placówek oświatowych oraz nauczycieli. Proponuje realizację programów wsparcia szkół w ich jakościowym rozwoju. Jest organizatorem wydarzeń edukacyjnych o charakterze lokalnym, regionalnym i międzynarodowym. W ramach statutowych zadań prowadzi działalność promocyjno-wydawniczą oraz konsultacje dla nauczycieli. Współpracuje z szeroko pojętym środowiskiem edukacyjnym - instytucjami działającymi na rzecz oświaty, wyższymi uczelniami, pracodawcami. Bierze udział w projektach LekcjaEnter, ORE i Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.

Zapraszamy dyrektorów szkół i placówek oraz nauczycieli do skorzystania z naszej oferty szkoleniowej. Proponujemy formy tradycyjne i prowadzone zdalnie. Różnorodna problematyka szkoleń zapewni Państwu podnoszenie kompetencji zawodowych w różnych obszarach, również związanych z realizacją kierunków polityki oświatowej państwa i województwa dolnośląskiego. Zapraszamy na stronę dodn.dolnyslask.pl/oferta/

Działamy skutecznie i profesjonalnie. Realizujemy różnorodne formy szkolenia: warsztaty, rady szkoleniowe, seminaria, konferencje i inne wydarzenia edukacyjne.

Oferta szkoleń jest różnorodna, z uwzględnieniem zgłoszonych przez Państwa potrzeb. Realizujemy międzynarodowe projekty edukacyjne.

Dedykujemy Państwu serię wydawniczą „Skrypty belfra” i „Skrypty metodyczne”.

Nie pozostajemy obojętni na bieżące problemy nauczycieli - nasi konsultanci i doradcy metodyczni prowadzą konsultacje indywidualne, w tym on-line.

ZAPRASZAMY

dodn.dolnyslask.pl